

"Yazarımıza göre,
güncel olanla belirlenme,
sanatta, düşüncede, topluma bakışta
çağdaş bir yörüngeye oturma
zorunluluğunu getirir.
Onun tiyatro yapıtları
bu inancı doğrular niteliktedir.

Gerçekten de,

Sabahattin Kudret Aksal'ın

tiyatro çizgisini izlemek, içinde yaşadığı zamanı
anlama ve onu yeniden yaratma zorunluluğunu
duyan sanatçının geçirdiği aşamaya
ve gelişime tanık olmaya götürür insanı.

Araştırmamızın çıkış noktası da
işte bu 'gelişime tanık olma' kaygısından
kaynaklanmıştır.

Ve Sabahattin Kudret Aksal'ın
oyun yazarlığını çözümleme uğraşına yönelirken
bir amacımız da,
yeni bir tiyatro okuma denemesine girilerek,
bu çekici uğraşa
düşünsel ve estetik boyutlar katabilmektir."

Esen Çamurdan

Kapak fotoğrafı:
İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda
"Bay Hiç" oyunundan.

ESEN ÇAMURDAN

Hıçkırma Haykırma Arası

Sabahattin Kudret Aksal

Oyunlarını Bir Okuma Denemesi

ESEN ÇAMURDAN

HIÇKIRMAKLA
HIÇKIRMAKLA
HAYKIRMAK ARASI

[Faint text, possibly a subtitle or introductory line]

[Faint text]

[Faint text]

[Faint text]

[Faint text]

[Faint text]

[Faint text]

[Faint text]

[Faint text]

[Faint text]

[Faint text]

MİTOS&BOYUT Yayınları • TİYATRO/ KÜLTÜR DİZİSİ 45

ESEN ÇAMURDAN

**HIÇKIRMAKLA
HAYKIRMAK ARASI**

[Sabahattin Kudret Aksal oyunlarını bir okuma denemesi]

Esen Çamurdan / *Hiçkirmekle Haykırmak Arası*

TİYATRO/KÜLTÜR DİZİSİ • 45

Baskı, cilt: Ceren Ofset, Aksaray-İst.; Tel. 212. 621 79 83-4

1. Baskı: Aralık 2001

ISBN 975-8646- 04-3

Mitos&Boyut Yayınları

TEM Yapım Yayıncılık Ltd. Şti.

Ağa Çırağı Sok. 7/2, Gümüşsuyu/ 80090 İstanbul

Tel. 212. 249 87 37-38; Faks. 212. 249 02 18

E-mail: mitosboyut@hotmail.com

Oyun, makineye dönüşen bir düşüncedir.

Louis Jouvet

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ,...7

I. ÇEMBERİN İÇİNDEKİLER,...9

1. Oyunların neredeyse tümünün aile içinde geçmesi,...10
2. Dışarı'dan İçeri'ye giren Yabancı ve çemberin delinmesi,...13
3. Başlangıç noktasına yeniden dönüş (Döngüsel çevrim),...19
4. Zaman sorunsalı,...21
5. Düzen/Toplum ve birey karşıtlığı,...27
6. Hayallere sığınan beklentiler: Gerçek olan hayaldir,...34
7. Vitrinin ardında yatanı soyutlama,...40
8. Evli kadın tipi ve Gülme,...46
9. Seyirci, "seyirci" kalmalıdır,...47

II. HIÇLEŞME,...49

1. Yapının asal öğelerinden, soyutlama,...51
2. Doğrudan dille yaratılan gülme,...71
3. Hiçbir zaman kendileri olamamış kişiler,...73
4. Hayal ile Gerçek arasındaki sınırların kalkması,...82
5. İnsanı öğüten çark,...84
6. Uzamsız bir uzam, zamansız bir zaman,...94
7. İnsanla birlikte dilinin parçalanmışlığı,...95
8. Oyunun hem tanığı, hem de parçası olan seyirci,...96

OYUNLARIN KRONOLOJİK DAĞILIM TABLOSU,...99

KAYNAKÇA,...100

ÖNSÖZ

Sabahattin Kudret Aksal'ın oyun yazarlığı 1947-1983 yıllarını kapsar. Bu uzun serüvenin en ilginç ve en çekici yanı, yapı bakımından, birbirinden apayrı iki döneme ayrılmış olmasıdır. Yazarın tiyatro haritasını çizme girişimi olan bu çalışma da sözü edilen dönemlere göre iki bölüme ayrılacak ve her dönem, kendi yapısının gerektirdiği okuma biçimi doğrultusunda irdelenecektir.

Konuların ele alınması ve biçimlendirilmesi bakımından oluşturulan dönemlerden ilki 1947 ile 1965 tarihleri arasındadır. *Evin Üstündeki Bulut*'la başlayıp *Kahvede Şenlik Var*'la biten sözkonusu süreçte adı geçen ilk oyunla birlikte *Şakacı*, *Bir Odada Üç Ayna*, *Konakta Oyun* ile *Tersine Dönen Şemsiye* de yer alır. Bunlardan *Konakta Oyun*, bugüne dek pek bilinmeyen, hiç basılmamış bir çalışmadır. Yazarın eşi sayesinde okuma şansını bulduğumuz oyunun yazılış tarihi de bilinmemekle birlikte, konuşmalar arasında geçen "1949 modeli yeni bir araba" repliğine ve biçimine bakılarak, oyunu kırklı yıllara tarihlemek pek de yanlış olmayacaktır.

Sohbetlerinde tiyatro yazarlığının *Kahvede Şenlik Var*'la başladığını dile getirmiş olan Sabahattin Kudret Aksal'ın 1960 öncesi çalışmalarını neden yetersiz bulduğunu bugün anlamak o kadar da güç değildir. İkinci dönemde yazılanlara göre ciddi yapısal farklılık gösteren sözkonusu yapıtların önemsiz ayrıntılardan arındırılmamış olmaları sahne yoğunlaşmasını engeller. Ayrıca sahnesele olarak yeterince işlenmemiş söylemler dokunun gevşemesine yol açar, oyunun sarkmasına neden olur. *Kahvede Şenlik Var*, *Kral Üşümesi*, *Bay Hiç*, *Sonsuzluk Kitabevi* ve *Önemli Adam*'ın oluşturduğu 1960 sonrası oyunlarında genelde daha sağlam bir yapı kurulduğu gözlemlenir. Büyük ölçüde Ionesco etkisinin görüldüğü bu yapıtlarda, doğal olarak olaylara yaklaşım ve onları işleyiş biçimi de değişmiştir. Ama asıl ilginç olan, Sabahattin Kudret Aksal'ın, hangi biçimle yazarsa yazsın, bütün oyunlarında hep aynı asal izleği işlemesidir: Bir türlü kendi olamamış ve köşelerine sıkışmış, sıkıştırılmış insanların umarsızca var olma çabası. 1947 yılında kaleme aldığı ilk yapıtından başlayarak yazar temelde hep "kendi olamama" ve bunun bir sonucunu oluşturan "birey olamama" sıkıntısına değinmiş, böyle-

likle bir türlü kişilik olamamış insanları başkahramanları eylemiştir. Günümüzde de ana toplumsal sorunlarımızdan birinin bireysel-lik yoksunluğu olduğu ve yine aynı nedenlerden kaynaklandığı düşünülecek olursa, sözü edilen oyunlar daha da ilginçleşerek yeni bakış açıları kazanacaktır.

Özellikle denemelerinde, sanatçının günüyle koşullanma ve onunla sürekli bir alışveriş içinde olma durumundan söz eder yazar. Ama sanatçıyı geçmişinden bağımsız düşünemediği gibi, geleceğinden de kopuk göremez. Kaldı ki yazarımıza göre, güncel olanla belirlenme sanatta, düşüncede, topluma bakışta çağdaş bir yö-rüngeye oturma zorunluluğunu getirir. Tiyatro yapıtları da sözkonusu inancı doğrular niteliktedir. Gerçekten de, Sabahattin Kudret Aksal'ın tiyatro çizgisini izlemek, içinde yaşadığı zamanı anlama ve onu yeniden yaratma zorunluluğunu duyan sanatçının geçirdiği aşamaya ve gelişime tanık olmaya götürür insanı. Araştırmamızın çıkış noktası da işte bu "gelişime tanık olma" kaygısından kaynaklanmıştır. Ve Sabahattin Kudret Aksal'ın oyun yazarlığını çözümleme uğraşına yönelirken bir amacımız da, yeni bir tiyatro okuma denemesine girişerek, bu çekici uğraşa düşünsel ve estetik boyutlar katabilmektir.

Eleştirilerini esirgemeyen, iletmekten sakınmadıkları düşünceleriyle beni yönlendiren, zenginleştiren sevgili dostlarım **Dikmen Gürün'e**, **Osman Senemoğlu'na** ve **Ayşe Yıldırım'a** içten teşekkür ederim.

I.

ÇEMBERİN İÇİNDEKİLER

Sabahattin Kudret Aksal'ın ilk dönem oyunları, "iyi kurulu oyun" düzenince yazılmışlardır. Yanılsamacı anlatımın egemen olduğu bu beş yapıtta da Perde, Sahne veya Bölüm ayırımına gidilmiş; bunların gerek sayılarında, gerekse uzunluklarında belirli bir denge tutturulmaya çalışılmıştır. Eklemlili yapı özelliklerini taşıyan ilk dönem oyunlarının tümü üç perdeden oluşur. *Evin Üstündeki Bulut*'ta birinci ve üçüncü perdeler on ikişer, ikinci perde on bir sahneden oluşurken, *Şakacı*'da sahne bölümlenmesine gidilmez. Her perdenin ikişer bölüme ayrıldığı *Tersine Dönen Şemsiye* ile *Bir Odada Üç Ayna* (*) ve *Konakta Oyun* adlı oyunlarda yalnızca perdeler belirtilir. Sabahattin Kudret Aksal yönetmeni, dekoratörü ya da kostümcüyü yönlendirme yoluna giden, "devreye giren" yazarlardandır. Araçlar aracılığıyla, oyun kişilerinin dış görünüşlerini, yaşlarını, konuşma biçimlerini, davranışlarını, sahnede bulunması gereken eşyaları, genel atmosferi bile, titizlikle, tüm ayrıntılarına dek belirler. Kimi zaman bu tutumunu abarttığı da görülür: "Dışarıdan açık mavi ile grinin karışık bir tonu akseder" (*Evin Üstündeki Bulut*); Selim Bey'in gözünde "siyah veya kahverengi kenarlı bir gözlük vardır" (*Konakta Oyun*); Erkek, "üç ayaklı küçük bir merdivenin üstündedir" veya "sohbahar aylarından biri olduğu için dışarıda hava kararmıştır" (*Bir Odada Üç Ayna*).

Aynı titizlik zaman konusunda da çıkar karşımıza. Oyunlardaki zaman mevsim, ay, gün, saat ve neredeyse dakikalarla iletir seyirciye: *Evin Üstündeki Bulut*'un ilk sahnesi, "yaz aylarının birinin sabahında saat 9.30 ile 10.00 arası" geçer; *Şakacı*'da perde açıldığında saat "bir aralık akşamının altı buçuk yedisini gösterir", oysa *Tersine Dönen Şemsiye* "bir güz akşamının dokuzunda", *Konakta Oyun* ise "gece

* "Işıklar sadece perde aralarında yanar. Bölüm aralarında perdenin kapanması ve açılmasıyla yetinilir," notunu düşen yazar, bir bakıma, "sahne"den soyutlanmayan ama yine de kendi içinde bir bütün olan "bölüm"ün tanımlanmasını yapmış olur.

yansıdan on dakika önce" başlar. Perdeler arasında geçen süre genelde dört ayı aşmazken *Bir Odada Üç Ayna*'da ilk ve ikinci perde arasında 22-23 yıl gibi oldukça uzun bir zaman dilimi bulunur. Günümüzde yaşanır tüm olaylar ve, daha ilk okumadan başlayarak, zaman, ağırlıklı olarak duyurur kendini.

Oyunların tümü bir ev ortamında geçer, bir evin "oturma odasında", ya da, yine ayrı işlevi gören bir "konağın salonunda". Bir tek *Tersine Dönen Şemsiye*'nin son perdesinde sahne küçük bir apartman odasına taşınır. Ama bu da, ötekiler gibi, kapalı, türdeş yani kendi içinde değişkenlik göstermeyen, bir "iç" uzam göstergesidir. Ayrıca beş oyundan yalnızca birinin (*Şakacı*) büyük bir kentte, İstanbul'da geçtiği açıkça belirtilmiştir ama *Bir Odada Üç Ayna*'da olsun, *Konakta Oyun*'da olsun, izlenilen yaşama biçimleri, çatışmalar, tartışmalar daha çok kent yaşamına gönderme yapar. Geriye kalan iki oyun ise, 'yazlıkta' ya da 'İstanbul'a yakın bir taşra evi'nde geçmekte ve kentten kaçarak buralara yerleşmiş olan insanları anlatmaktadır.

1. Oyunların neredeyse tümünün aile içinde geçmesi

Görüldüğü gibi, Sabahattin Kudret Aksal'ın ilk dönem oyunlarına kısa bir bakış bile, yalnızca biri dışında (*Konakta Oyun*), tüm oyunların aile içinde geçtiğini ortaya koyar. Genellikle biri kız, öteki oğlan olmak üzere, iki çocukludur aileler; bir de damat adayı bulunur, çoğunun hizmetçisi vardır. Yazarın oyun kişileriyle veya evle, yaşama biçimiyle ilgili, dolaylı ya da dolaysız olarak verdiği bilgiler, ya da evde hizmetçi olup olmayışı gözden geçirilecek olursa, ele alınan aileler ekonomik olarak ortasınıfın biraz üstünde bir düzeydedir. Evin erkeğinin küçük alım-satım işleriyle uğraştığı ve ekonomik durumun pek parlak olmadığını belirttiği tek oyun *Bir Odada Üç Ayna*'dır. Birçok yönden öteki oyunlardan ayrılan *Konakta Oyun*'da da, yine tipik bir aile (damat adayının ailesi) çıkarılır sahneye, ama oyunun eksenini oluşturmaz; ayrıca, ileride göreceğimiz gibi, öteki oyunlardaki işlev de yüklenmemiştir ona. Öte yandan bütün oyunlarda, anne, baba, hala gibi yetişkinlerin neredeyse tümü orta yaşın sınırında, çocuklar ise -ayrıntı verilmemesine kar-

şın- yirmi yaş civarında olmalıdırlar.

Ailelerle ilgili dikkati çeken bir başka noktayı da, geleneksel bir evlilik yapmayı reddederek geleceklerini kendileri kurmak isteyen, bir başka deyişle, Eski Düzene karşı gelen kızların, biri dışında tümünün giyim kuşam ve davranışlarıyla ilgili verilen ayrıntılar oluşturur: *Evin Üstündeki Bulut*'ta küçük kız "kısaca bir etek, bir bluz giymiştir", (ablanın yalnızca canlı ve güzel olduğu belirtilmiştir); *Şakacı*'daki "züppece, biraz isterik davranışlı, modern bir kızdır". *Bir Odada Üç Ayna*, şık bir kıza sunarken, *Tersine Dönen Şemsiye*'ninkinin "giyimi göz alıcı, davranışı rahattır". Bir tek *Konakta Oyun*'un kahramanı, görücü yoluyla evlenmeyi reddedip sevgilisiyle kaçan, yani sözkonusu yapıtların tek eylemci kızı olan Nur sade giyimlidir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Sabahattin Kudret Aksal'ın ilk dönem oyunlarının belirgin özelliği, tümünün bir ev ortamında geçmesidir. Ev ortamı, İçerisi'dir. Rahattır, dış tehlikelerden, tuzaklardan yalıtılmıştır. Aileyle özdeşleşmiştir ev, onun uyum içinde oturduğu uzamı oluşturur. Ev demek huzur demektir, konformizm demektir.

"Tabiatın olduğu gibi her ailenin bir ahengi vardır. Onu bozmak kimenin hakkı değil. Yuvarlak bir çizgi, bir dairedir her aile. Aileyi meydana getirenler bu dairenin içinde yaşamaya mecburdurlar. Cemiyet düzeni olduğu kadar kişisel saadetleri de buna mecbur eder onları".

Evin Üstündeki Bulut'un Baba'sı böyle düşünür, ama "çizginin dışarısının ne denli harikulade" olduğunu da bilir. Yine de bu yuvarlak çizginin korunmasından yanadır: "Yuvarlak çizgi içinden parçalanabilir, diye uyarır Anne'yi daha ilerde, bu öyle ani olur ki kimse de anlamaz".

Bir Odada Üç Ayna'da ise, ev ve aile düzenini II. Adam bir "koza"ya benzetir. Hayatı boyunca hep "kozasının içinde ipeğini ören ipek böceği gibi herkesten, her şeyden uzak, tek başına yaşamak" ister orada. Gerçekten de, yine aynı oyunda, tutulan eve yerleşirken, yani koza örülürken, önce perdeler takılır pencereye, böylece "yuva" dışarıdan soyutlanır, kendi içine kapanması yolunda ilk önemli adım atılmış olur. Yine aynı bağlamda, ev terk edilirken/koza çözülürken çıkarılan son eşyalardan biridir perdeler; kornişten indirilirken zor-